

EGY ÉV BRASSÓ és ERDÉLY TÖRTÉNELMÉBŐL.

(Befejező közlemény.)

II.

Benknernek és pártjának nem sokáig kellett várakozni, hogy a szükségből kötött békét megtörjék s a gyülölt fejedelem megbuktatását tehetségek szerint elősegítsék. Azalatt míg a brassóiak és a fejedelem között a béketárgyalások folytak, Konstantinápolyban az ügyek új és Báthoryra igen kedvezőtlen fordulatot vettek. E fordulat Benkner biztatásait a porta ellenséges hangulatáról a fejedelem iránt s törekvését a békekötés megakadályozására csakugyan igazolta.

Báthory alkudozásai a bécsi udvarral nem maradtak titokban Konstantinápolyban és Bethlennek, ki időközben Drinápolyba utazott, sikerült végre régi, befolyásos összeköttetései segítségével Nazuf basát, a nagyvezért is Báthory ügyétől elvonni. Bethlen ügyei már ápril elején, midőn Gyulait a békekötés megakadályozása végett Brassóba küldötte, kedvezően állottak; de a több izben csalatkozott brassóiak nem mertek pártjára állani; nem tartották tanácsosnak a bizonyosnak ígérkező békét a bizonytalan háborúért feláldozni. Abdi aga eltávozása után portai összeköttetésük megszakadt, nem kaptak tudósításokat a konstantinápolyi eseményekről s így nem is tudták, hogy a Mátyással kötött szövetségi szerződés hírére Báthory állása a portán megingott s letételét már április végén komolyan fontolóra vették.

Május 1-én ki volt jelölve az új erdélyi fejedelem is Bethlen Gábor személyében, kit a divánban fejedelemnek üdvözöltek és a szultán karddal, buzogánnyal, kétezer tallerral, három lóval, öt számmárral s öt tevével ajándékozott meg. Ugyanakkor Szkender kani-

zsai basa fővezérlete alatt Magyar Ogli nikápolyi basa, az oláh és moldvai vajdák, továbbá Sahim Girai tatár khán utasítottak, hogy hadaikkal a Báthory elűzésére készen álljanak. Így adja elő Bojthi, Bethlen Gábor életírója ¹⁾; de minden jel arra mutat, hogy a portán még mindig haboztak; a drinápolyi jelenet, Bethlen kitüntetése még mindig csak fenyegetés volt, és ha Báthory idejekorán kezességet ad lűségéről, fejedelmi székét megtarthatta volna. Mert egyelőre époly keveset tettek Bethlen Gábor, mint egy évvel előbb Giczý érdekében. Bethlen maga is annyira elcsüggedt s oly bizonytalanok tekintette a portától kapott ígéreteket, hogy még május végén is a kibékülést kereste a fejedelemmel, s míg e czélt egy részről neje közvetítésével igyekezett elérni ²⁾, addig másrészről Ferzi agát Brassóba küldötte, ki június 10-kén Bethlen levelét egy brassói futár által a fejedelemnek Szebenbe át is küldötte. ³⁾ De nemsokára megváltoztak a viszonyok. Ugy látszik május végén a portán biztos híreket vettek a fejedelem szövetkezéséről a bécsi udvarral s miután az erdélyi követek által június 5-kén benyújtott propositiók sem elégitették ki a nagyvezért, Báthory letételét végképpen elhatározták. Még július közepéig visszatartották ugyan az erdélyi követeket s néha-néha jó szót is adtak nekik; de ez csak látszat volt, hogy Báthoryt elaltatva, készületlenül lephessék meg. Június végén már ki volt adva a parancs Szkender basának, Magyar Oglinak, az oláh vajdáknak és a tatár khánnak, hogy hadaikat felültessék.

Mihelyt a háborút Báthory Gábor ellen a portán végképpen elhatározták, a dolog természete szerint mindent elkövettek, hogy a kitűzött feladatot, t. i. Báthory elűzését, minél gyorsabban és lehetőleg szép szerével, vérontás nélkül hajtsák végre. Erre nézve legcélszerűbbnek látszott az erdélyieket, első sorban pedig a szászokat, Báthorytól elpártolásra bírni. Hogy a fejedelem a szászok előtt a legnagyobb mérvben népszerűtlen, arról a múlt években bőséges alkalmuk volt meggyőződni s nem látszott nehéznek Erdélynek ezen, ha száma által nem is, de gazdagsága által jelentékeny nemzetét a fejedelem ügyétől elvonni. Tudták ugyan, hogy a béke épen az ő

¹⁾ I. h. 332, 333.

²⁾ Szilágyi S. Erdélyi országgyűlési emlékek VI. 76.

³⁾ Stadthannenrechnungen 1613. június 9. és 10.

parancsukra helyreállott a fejedelem és alattvalói között, de azt is tudták épen a brassóiak leveléből, hogy a szászok nem érték el mindazt, mit óhajtottak s hogy mindaddig, míg a fejedelem Szeben kezében tartotta, a szászok kibékülése őszinte nem lehetett. Régi kiváltságaik visszaállítása, Szeben visszaadása oly ígéretnek voltak, melyek mellett a szászok közreműködésére biztosan lehetett számítani.

Természetes volt, hogy a portánál első sorban Brassóra gondoltak, azon városra, mely Szeben eleste után a vezérszerepet a szász városok között kezébe ragadva, két éven keresztül a Báthory ellen irányuló mozgalmak központja volt s ezen küzdelemben erejének, különösen pedig segélyforrásai gazdagságának kétségbevonhatlan jeleit adta. A törökök haditerve is, mely Erdélynek két ponton való megtámadását tűzte ki, múlhatatlanul szükségessé tette Brassó megnyerését vagy legalább semlegességét. Mig Szkender basa a főhadsereggel nyugaton volt benyomulandó, addig Magyar Ogli basának a melléje rendelt oláh és tatár csapatokkal a török hadak régi útján Erdély délkeleti szorosain keresztül kellett a támadást intézni. A töröcsvári és bodzai szorosok torkolatánál Brassó uralkodó állást foglalt el; Töröcsvár birtokával e legfontosabb délkeleti szoros kulcsát kezében tartotta s politikai állása, ha nem is döntő, de mindenesetre nagy jelentőségűvé vált a hadjárat kimenetelére.

Mig a törökök hadikészületeiket júniusban megtették s Szkender basa és Magyar Ogli július első napjaiban hadaikat a Dunán átszállították ¹⁾, azalatt Erdélyben a törökök készületei és haditervei felől teljes bizonytalanságban voltak. Maga a fejedelem is tájékozatlan volt a porta hangulata felől; de bár az előzmények után sok jót Konstantinápolyból alig várhatott, reménylte, hogy kibékülése a szászokkal és a felkelt urakkal, valamint Mátyás követének Negroninak közbenjárása a portát is barátságosabban fogja hangolni. Követeinek hosszas hallgatása mindazáltal nyugtalanította s miután tőlök a tárgyalások jó vagy rossz menetele felől semmi értesítést nem kapott, július első felében Szerdahelyi Mártont Konstantinápolyba indította. ²⁾ Egy pár nap mulva azonban eloszlott minden kétség a

¹⁾ Magyar Ogli levele a brassói tanácshoz. Brassó városi levéltár 783, 9. sz. alatt.

²⁾ Stadthammenrechnungen. 1613. július 13. E napon utazott Szerdahelyi Brassón keresztül.

porta magatartása felől. Boér Péter Havasalföldről meghozta a hírt a török hadikészületeiről s ugyanakkor Magyar Ogli hadának előhírnöke gyanánt egy török követség bevonult Brassóba. ¹⁾

A brassóiak voltak az elsők, kik a Báthory uralma fölé tornyosuló vészfellegeket megpillantották; ők voltak az elsők, kiket a törökök terveikbe avattak. Julius 16-kán Huszaim csausz és Beraham aga Brassóba érkeztek 18 szolga kíséretében s meghozták a tanácsnak Magyar Ogli levelét, ki már ekkor Havasalföldön táborozott. A basa, mint régi, bizalmas barátjainak írt a brassóiaknak. Értesítette őket a porta elhatározásáról Báthory letétele iránt, minek végrehajtásával ő és Szkender basa vannak megbízva. Tudatta velök, hogy a szultán javokat akarja s biztosította őket, hogy semmi bántodások nem lesz és azt választhatják fejedelmöknek, kit az ország fő embereivel együtt e méltóságra alkalmasnak ítélnék. Ragaszkodjanak tehát a szultánhoz, ki az országot nyugodttá és boldoggá akarja tenni. Végre éberségre intette őket, hogy hadaikkal készen álljanak és a Havasalföld felé vezető szorosokat megszállva, biztosítsák az utat a szultán hadainak. Addig is azonban, míg ő hozzájok érkezhetik, küldjenek táborába egy megbízható embert, kivel a további teendőket megbeszélje. ²⁾

Huszaim csausznak kétféle megbízatása volt. Nemesak a brassóiakat kellett elvonnia a Báthory ügyétől, hanem feladata volt a székelyekkel is összeköttetésbe lépni s ezeket a török és a Bethlen pártjának szintén megnyerni. Magyar Ogli fennebb idézett levele a székelyeknek is szólt, őket is biztosította, hogy semmi bántodásuk nem lesz, ha a császár hadaihoz csatlakoznak. Csakugyan volt is egy párt a székelyek között, mely Bethlen Gáborhoz csatlakozni hajlandóságot mutatott. Julius 21-kén Mikó György több háromszéki ur kíséretében Brassóba ment, hogy a várossal szövetséget kössön és a Bethlen pártjára álljanak. De a brassói intéző körök még nem tudtak a követendő politikára nézve megállapodásra jutni, s mivel a polgárok Giczey esete után különben is bizalmatlansággal viselkedtek az urak iránt, a követek eredmény nélkül tértek vissza. Époly eredménytelen volt egy másik követség, melyet néhány nappal ké-

¹⁾ Hegyes i. h. 284 és a Stadthannenrechnungen julius 16.

²⁾ Brassó városi levéltár. 783. 9. sz. alatt.

sőbb, július 28-án Mikó György és Gáspár János vezettek, mely pedig nemcsak Háromszék, hanem az egész székely nemzet nevében tette a városnak a szövetségi ajánlatot.¹⁾

Valóban a brassói tanácsot Huszaim csausz megjelenése és a Magyar Ogli levele a legnagyobb zavarba hozta. A város politikájának intézésére hivatott férfi, Drauth János bíró békés természetű s a legnagyobb mérvben ingadozó, erélytelen s minden bátor elhatározásra képtelen ember volt. Tökéletes ellentéte híres elődjének, Weiss Mihálynak, és határozott ellenfele Benkner János senatornak, ki egyedül látszott örökölni a senatorok közül a híres bíró tevékenységét, erélyét és merészségét. E két emker köré két különböző politikai irányt követő párt csoportosult, s ezek viszálykodása a város erejét teljesen megszibbasztotta. Míg Benkner a polgárok nagy többségével a gyors és feltétlen csatlakozást sürgette a törökhöz, addig a bíró és a vele úgy látszik mindenben egyetértő tanács a régi kipróbált, óvatos és körültekintő politikával a város semleges állását a törökök és a fejedelem között megóvni törekedett. Egyelőre ez utóbbi párt győzedelmeskedett s a város megfigyelő állást foglalva el várta az események fejlődését.

Július 19-én Najdaczky István, a fejedelem futárja Brassóba érkezett a fejedelem levelével, melyben a tanács Huszaim csausz és kíséreteinek kiadására szólítottatott fel. Udvariasan ugyan, de megtagadták; hivatkozva a török rettenetes boszujára, mely ezen esetben városukat érné.²⁾ Ugyanakkor azonban teljesítetlenül hagyták Magyar Ogli kérését is: sem levelet nem irtak neki, sem követet nem küldöttek hozzá. Mit azonban a tanács megtenni elmulasztott, megtette azt Benkner János, ki jóval előbb, mint a tanács többi tagjai, értesülve volt a török terveiről s már Huszaim csausz megérkezése előtt összeköttetésbe lépett Magyar Oglival.

Benkner a portán — hol, mint láttuk 1612. őszén megfordult — mint Báthory határozott ellensége volt ismeretes, s úgy látszik őt tartották a legalkalmasabb embernek arra, hogy a Báthory ellen tervezett hadjárat titkába beavassák. Örvedetesebb hirt ennél a brassói senator alig kaphatott volna és sietett megragadni az alkalmat, hogy

¹⁾ Stadthannenrechnungen 1613. július 21. és 28. Hegyes i. h. 285.

²⁾ Stadthannenrechnungen 1613. július 19. Hegyes i. h. 284.

a gyűlölt fejedelem megbuktatásában tehetsége szerint közreműköd-
jék. E czélra szövetkezett Horváth Györggyel, egy a török viszo-
nyokkal szintén ismerős és Giczyhez sokban hasonló kalandorral,
ki 1612. tavaszán Báthory barczasági hadjárata alatt a fejedelem tá-
borából Brassóba szökött s azóta a város szolgálatában, mint kapi-
tány és toborzó ügynök egyiránt nagy tevékenységet fejtett ki. Ő
hozta 1612. nyarán a tatár, cserkesz csapatokat a város szolgálatába.
Giczynek, míg ez a brassói felkelés élén állott, bizalmas barátja volt;
de az egykori fejedelemjelölt meghódolása után összeköttetésük meg-
szakadt s Horváth György, kinek neve a kegyelmet kapott urak név-
sorában hiányzik, továbbra is Brassó szolgálatában maradt. A ké-
szülőben levő török invasio új reményekkel töltötte el, s egy perczig
sem habozott a fejedelem új ellenségeinek soraiba állani. Julius 8-án
Benkner egyik szolgálójával Hermanstädter Mártonnal egész titokban
Brassót elhagyta és a Magyar Ogli táborába Havasalföldre sietett.
Magával vitte a Benkner levelét, melyben ez a város és a szász
nemzet nevében a török császár oltalmához fordult.¹⁾

Horváth György a basát Huszaim csausz elküldése után julius
közepén találta meg s nem késett őt felvilágosítani a brassói tanács
ingadozó magatartásáról. Magyar Ogli, ki a brassóiak válaszána és
küldöttének késedelmezése miatt már különben is türelmetlen volt,
egy újabb levelében szemére hányta a brassóiaknak, hogy sérelmeik
megszüntetésére küldetett ki a császártól s ők mégis késlekednek.
Sem Huszaim csauszt nem küldik vissza, sem levelére nem válaszol-
nak. Felszólítja tehát őket, hogy azonnal három senatort küldjenek
hozzá s ezek által tudassák vele elhatározásukat, hogy akarnak-e a
hatalmas császárnak szolgálni, ki az ország javát akarja s Báthory
elűzésére indította meg hadait. Levelét azon fenyegetéssel végezte,

¹⁾ Horváth Gy. küldetését és a Benkner levelének tartalmát maga Magyar
Ogli beszéli el a brassói tanácshoz julius közepén írott levelében. (Városi le-
véltár 783, 5. sz. alatt.) Hogy Horváth küldetése a tanács tudta nélkül csupán
a Benkner felelősségére történt, mutatja Hegyes senator feljegyzése: Den 8-ten
Julii ist der Horváth György der ehrvergessene verrätherische Schelm von Cron-
stadt entjucket.“ (i. h. 283). Hogy Benkner ez alkalommal is a saját kezére
politikát üzött, a Magyar Ogli levele kétségtelenné teszi; de hogy a török be-
jövételében Benknernek része volt, azt kortársai is igen jól sejtették. Az „Eigent-
liche Beschreibung etc“ szerzője pl. egyenesen az ő érdemének tudja be a török
hadjáratot. (Kemény: Deutsche Fundgruben I. 266.)

hogy, ha a brassóiak most sem válaszolnak, az a mi történni fog, nem az ő lelkét fogja terhelni.¹⁾

Magyar Ogli e második levelét Benkner szolgája július 25-én hozta meg a tanácsnak, mely semleges állását még mindig nem akarta feladni. Időközben a fejedelem másodszeri felszólítását Huszaim csausz kiadására vonatkozólag újra elútasították s nem teljesítették azon kérését sem, hogy a fejedelmi hadsereg számára pánczélokot, sisakokat és kopjákat küldjenek.²⁾ De teljesen elrontani dolgukat a fejedelemmel még sem akarták s hogy eljárásukat kimentsék és a fejedelem haragját lecsendesítsék, július 31-én Blauweber senatort Hannes Györggyel Szebenbe indították és az adó fejében 1000 forintot küldötték a fejedelemnek.³⁾

Míg a követek Szebenben távol voltak, az alatt Brassóban a legnagyobb mérvű izgatottság uralkodott és az ellentét a két politikai párt között csaknem fegyveres összeütközésre vezetett. A bíró még most sem akart a semlegesség teréről távozni s midőn Benkner a Magyar Ogli levelére hivatkozva a törökhöz való csatlakozást sürgette, heves szóváltás támadt közöttük, miközben a bíró a fenyegetéstől sem riadott vissza. De a polgárok, kiknek emlékezetében a Báthory ellen viselt háború szenvedései még nagyon frissek voltak, a Benkner pártján állottak s midőn a bíró fenyegetéseiről értesültek, összejöttek, hogy a senatort a bíró ellen fegyverrel is megvédelmezzék. A polgárság határozott akaratával a bíró sem daczolhatott többé s kénytelen volt beleegyezni, hogy a város által követendő politika: nevezetesen a Magyar Oglival szemben elfoglalandó álláspont a kis és a nagy tanács együttes ülésén tanácskozás tárgyává tétessék.⁴⁾

Augusztus 6-án megtartatott a tanácskozás és a Benkner pártja győzött. Elhatározták, hogy válaszolni fognak a basának; de hogy eljárásukat az ország előtt mintegy igazolják, elhatározták azt is, hogy a választ a fejedelemmel tudatják. A bíró még egyszer megkísértette a határozat visszavonását és augusztus 8-án új értekezletre hívta össze ezuttal külön a kis tanácsot és külön a nagy tanácsot. Az eredmény azonban ugyanaz volt. Ismét elhatározták, hogy

1) Brassó városi levéltár 783, 5. sz. alatt.

2) Hegyes i. h. 284.

3) Stadthannenrechnungen 1613. július 31.

4) Hegyes i. h. 285. és 286.

válaszolni fognak a basának s másnap augusztus 9-én Bonyhai András a levéllel Havasalföldre Magyar Oglihoz küldetett.¹⁾

Nem nehéz elképzelni, hogy a fejedelem a brassóiak eljárásával megelégedve nem lehetett. Hogy a Magyar Oglinak köldött levél tartalmát hiven tudatták-e vele, nem tudjuk; de aligha úgy történt, mert a basa későbbi levelében tetszését és megelégedését fejezte ki a brassóiaknak Bonyhai András által küldött válaszára vonatkozólag.²⁾ Bármint informáltak is azonban a brassóiak a fejedelmet, tény az, hogy Báthory époly kevésbé bizott ő bennök, mint ők ő benne, s az augusztus 10-én Brassóba küldött levelében határozott nyilatkozatot követelt tőlök, hogy akarnak-e hivei lenni vagy nem. Egyszer-smind követelte tőlök újból Huszain csausz kiadását, továbbá a még hátralékban levő adó beküldését és a darabontok kiállítását. Egyszer-smind kijelentette, hogy míg a brassóiak kívánságát nem teljesítik, a hozzáküldött Blauweber senatort kezesképpen magánál tartja. E levél megérkezéssel egyidejűleg a székely nemesek is levélben újra szövetségre szólították fel a várost.³⁾

E különböző oldalról jövő hatások alatt a tanács a legzeleszerűbbnek látta a hintapolitikát folytatni és a visszavonulási útat minden eshetőségre biztosítani. Nem adott határozott, egyenes választ sem a fejedelemnek, sem a székelyeknek, sem a töröknek. Elhatározta a fejedelem kívánsága szerint a darabontok kiállítását; de elküldésöket a már táborban álló székelyekhez még késleltette. Megtagadta továbbá a csausz kiadását s nem küldötte meg a hátralékban lévő adót sem. Ugyanakkor már elkezdette a közeledő török hadsereg fogadására az előkészületeket: nevezetesen a városi raktárba kenyereket süttetett.⁴⁾ Ez ingadozásnak, ha nem is vetett teljesen véget de a várost mégis a török párt felé sodorta, portai futárjának, Csukás Istvánnak augusztus 16-dikán történt visszaérkezése Konstantinápolyból.⁵⁾

Csukás, ki még június 6-án küldetett volt a kibékülés hírével a portára, a fejedelem futárjával, Szerdahelyivel jött volt vissza s

1) Hegyes i. h. 286. és Stadthannenrechnungen 1613. augusztus 9-ről.

2) Brassó városi levéltár 783. 1. sz. alatt.

3) Hegyes i. h. 286.

4) Stadthannenrechnungen 1613. aug. 12.

5) Stadthannenrechnungen augusztus 16. Hegyes i. m. 286., 287.

fontos híreket és leveleket hozott a tanácsnak mind a nagyvezértől, mind Magyar Ogli basától. Tudósítását a törökök nagy készülleteiről Báthory ellen megerősítette a nagyvezérnek Brassóhoz intézett levele, mely semmi kétséget nem hagyott fenn az iránt, hogy a porta Báthory megbuktatását végképpen elhatározta. A brassóiak legutóbb junius elején küldött panaszos levelére hivatkozva, kijelenti a nagyvezér, hogy miután a szultán Erdélyt azon tartományok közé számítja, melyeket kardjával meghódított, azt akarja, hogy ez ország lakosai, különösen pedig a brassóiak, kik hűségüknek annyi jelét adták, legyenek megvédve minden zsarolástól. Elküldötte tehát hadait, hogy elfogják az esztelen Báthory Gábort, de meghagyta a vezéreknak, hogy óvakodjanak, megérkezve az országba, a lakosok vagyonához nyulni, s engedjék az erdélyieknek, hogy azt válaszszák fejedelmöknek, ki nekik tetszik. Felszólítja tehát a brassóiakat, hogy alkalmazkodjanak a basák utasításaihoz és segítsenek boszút állani Báthory Gáboron. „Tudjátok meg, — így végzi levelét, — a császár akarata az, hogy semmiképen ne legyetek háborgatva; tehát maradjatok mindig az engedelmesség ösvényén és küldjétek el levelünk másolatát az ország többi kormányzóinak is a végből, hogy meggyőződjenek, hogy nem fognak semmi bajt szenvedni, s hogy határozzák el magukat veletek egyesülni. Ismeritek a nagy úr győzedelmes hadseregeit s nem ismeretlen előttetek, minő vége lett azon vajdáknak, kik fel mertek lázadni és bukások mennyi bajt okozott az országnak. Tehát ne távozzatok oldala mellől és haladjatok mindig a hódolat ösvényén. Nekünk nincs más kívánságunk, mint visszaadni a nyugalmat az ország lakósainak és esküszünk az Istenre, a két világ urára, prófétánk csodáira, a lóra, melyen ülünk, a kardra, melyet hordunk, hogy nem okozunk semmi bajt senkinek; következőleg legyetek nyugodtak és egyesüljétek a hadsereggel, melyet hozzátok küldünk.“¹⁾ Hasonló tartalmu levelet küldött Magyar Ogli is, különösen kiemelve, hogy tudassák a segesváriakkal a nagyvezér izenetét s figyelmeztessék őket, hogy a fényes portától el ne szakadjanak.²⁾

A nagyvezér levelének hatása alatt a tanács a fejedelem részére megkezdett hadikészületeket beszüntette; a darabontokat, kiknek már

¹⁾ Brassó városi levéltár 783. 8. sz. alatt.

²⁾ Brassó városi levéltár 783., 4. sz. alatt.

ki volt adva a rendelet, hogy a fejedelem parancsa szerint a székely táborba siessenek, hirtelen az utolsó órában visszatartotta. Egyébiránt a fejletlenség az országban általános volt, nemcsak Brassóban; a székelyeknél is époly bizonytalanság és egyenetlenség uralkodott, mint a brassóiaknál. Egy részök, és pedig úgy látszik a nagy többség, a fejedelem pártján állott és parancsára táborba szállott; de a háromszéki urak Mikó György főkapitány alatt Bethlen Gáborhoz szítottak. Ez utóbbiak tudva azt, hogy a török benyomulása esetén a pusztítás első sorban őket fogja érni, szerettek volna a brassóiakkal megállapodásra jutni s velők szövetséget kötve a törökkel kiegyezni. Aug. 17-én tehát Mikó György és Gáspár János újra megjelentek Brassóban s most már abban megegyeztek a brassóiakkal, hogy együttesen fognak követeket küldeni Magyar Ogli basához.

Valóban ideje volt, hogy megállapodásra jussanak; mert a török hadsereg lassan bár, de mind közelebb nyomult az ország határához, sőt részben már át is lépte azt. Augusztus 21-én Magyar Ogli előhada, mintegy kétezer ember — törökök, tatárok és oláhok — Horváth György kalauzolása mellett, Hadzsi Kurdoly aga vezetése alatt egész váratlanul a város alá érkezett és mivel a Szent-Györgynél táborozó székelyek felől bizonytalanságban volt, a fellegvár ágyuinak védelme alatt az Ó-Brassónak nevezett elővárosban szállott táborba.¹⁾

A brassói tanács hosszú habozását némileg igazolja a török hadikészületek rettenetes lassúsága. Másfél hónapja elmúlt, hogy Magyar Ogli július első napjaiban a Dunán át Havasalföldre szállott s a porta terveit Brassóval tudatva, benyomulását az országba augusztus első napjaira tűzte ki,²⁾ és a törökök hadi miveleteinek megkezdése még mindig késett. Augusztus közepén már Szkender basa is az erdélyi határszéleken a temesi basaságban táborozott; de nem tartotta tanácsosnak előrenyomulni mindaddig, míg Magyar Ogli is az ellenkező oldalon a támadást meg nem kezdheti. Azonban Magyar Oglinak nagy nehézségekkel kellett megküzdenie. Csekély török haderő kíséretében érkezett Havasalföldre s tulajdonképpen itt kellett hadsergét megalakítania az oláh vajdák és a tatár khán csapataiból. De ezek nem nagyon buzgólkodtak a szultán szolgálatában. Radul

¹⁾ Stadthannenrechnungen augusztus 17–21. és Hegyes i. m. 287. l.

²⁾ Magyar Ogli levele a brassói tanácshoz. Városi levéltár 783, 9. sz. alatt.

oláh vajda titokban Báthoryval rokonszenvezett s épen nem sietett csapatait kiállítani; a tatár csapatok pedig még augusztus közepén is a Szeret vizénél állottak; s megérkezésük előtt Magyar Ogli nem tartotta magát elég erősnek az ütközet megkezdésére. Érthető tehát, ha a hosszas késlekedés az óvatos brassói tanácsban még mindig aggodalmakat ébresztett a török szándékának komolysága iránt. Időelőtti csatlakozása a törökhöz tagadhatatlanul komoly következményeket vonhatott a városra, mely a másfél évig tartott felkelés által okozott sebeket még nem heverte ki. Azonban a török előcsapat megjelenése s Magyar Ogli újabb levele, melyben ismét háromezer ember beküldését tudatta,¹⁾ véget vetett a tanács habozásának s augusztus 21-én Greissing Kristófot a székelyek által megbízott követtel Magyar Oglihoz küldötte.²⁾

Greissing a tanács levelét vitte magával, mely a város hódolatát fejezte ki a porta iránt s feladata volt szóval is tudatni, hogy a brassóiak a szultán hű alattvalói. A basa örömmel fogadta a brassóiak hódolatát s Greissing által küldött válaszában tudatta velök, hogy hűségöket a szultánnak értésére fogja adni s őket kegyelmébe ajánlja. Tudatta továbbá, hogy hadai mindennap szaporodnak; nem mulik el nap, melyen kétszáz vagy háromszáz ember ne csatlakozzék hozzá s miután Shah Giray szultán már átkelt a Szereten, testvére a khán már Benderbe érkezett és István moldvai vajda is 30 ezer emberrel és negyven ágyúval útban van, tehát ő is nemsokára megindul Brassó felé. Inti azért őket, hogy legyenek készen s várják lelmi szerekkel. Kevésbbé kegyelmesnek mutatkozott a székelyekkel szemben. Feltétlen meghódolást kívánt tőlök és kezeseket; ellenkező esetben, mint a nagyúr ellenségeivel fog velök elbánni.³⁾

Augusztus 24-én érkezett Greissing vissza Brassóba⁴⁾ s már másnap újra levél jött a basától. Bármennyire erősítette is Magyar Ogli a Greissingtől küldött levélben, hogy a brassóiak hűsége és hódolata oly nagy örömmel töltötte el, hogy azt szavakban nem képes kifejezni, tényleg a tanács ragaszkodásában még sem bizott teljesen. Bizonyára információkat kapott a bíró és a tanács többségének in-

¹⁾ Brassó városi levéltár 783, 10. sz. alatt.

²⁾ Stadthannenrechnungen augusztus 21 és Hegyes i. h. 287.

³⁾ Brassó városi levéltár 783, 12. sz. alatt.

⁴⁾ Stadthannenrechnungen 1613. augusztus 15.

gadozó magatartásáról s igen jellemzőleg ez újabb levelét nem is a bíróhoz és a tanácshoz, hanem „barátjához Benknerhez“, többi „senator barátaihoz“ és a város összes lakosaihoz intézte. Figyelmeztette őket, hogy a nagy úr nem szokott megfélekedni azokról, kik neki híven szolgálnak s biztosította újból, hogy az ő érdekükben jött. Azután felszólította őket, hogy Benkner Jánost haladéktalanul küldjék el hozzá, mert fontos közlendői vannak vele.¹⁾

Most már a brassóiak gyorsan engedelmeskedtek s másnap, augusztus 26-án Benkner útban volt Havasalföldre; de nem egyedül. A tanács talán, hogy ellenőrizze, melléje rendelte Hegyes András és Greissing Kristóf senatorokat.²⁾

A követek Magyar Oglit augusztus 27-én estve Foksányban találták meg. Már ekkor a basa útban volt Erdély felé az oláh vajdával és a következő napon a brassói követek a török táborral együtt utaztak a Kárpátok aljáig. Tisztelegtek mind a basánál, mind a vajdánál s 29-én a tábor megelözve visszasietett Brassóba a basa levelével, melyben ez a brassóiakat hódolatukért és hűségökért megdicsérve izeni, hogy nem sokára az egész ottomán hadsereggel Brassó falai alatt lesz.³⁾ Csakugyan a török-oláh hadsereg augusztus 30-án a bodzai szorosnál átlépte az ország határát s Prázsmárnál ütött tábor, a város részéről élelmi szereket szállítva a basának és a vajdának.⁴⁾ A következő napokon megszállották a törökök és az oláhok a szomszéd határszéli falvakat, Nyént és Hétfalut, s megkisértették Háromszék felé is kiterjeszkedni, de Zágonnál a székelyek által visszaverettek. Általában a székelyek nem mutattak hajlandóságot a törökhöz csatlakozni; habár a Báthory ügyének védelmében sem fejtettek ki semmi buzgóságot. A megkezdett alkudozásokat Magyar Oglival ezután is folytatták; de úgy látszik csak azért, hogy időt nyerjenek s a barátnak és ellenségnek egyiránt veszedelmes török-oláh csapatokat határaiktól távol tartsák.

A török hadsereg eltartásának terhe tehát egyedül a Barczáságra nehezedett, honnan a basa távozni egyelőre nem is szándékozott. Bármily fennen kérkedett a brassóiakhoz intézett leveleiben

1) Brassó városi levéltár 783, 14. sz. alatt

2) Hegyes i. h. 288. és a Stadthannenrechnungen 1613. augusztus 26.

3) Brassó városi levéltár 783, 13. sz. alatt.

4) Stadthaunrechnungen 1613. augusztus 31.

megszámlálhatlan vitéz hadsergével, mégsem mert a Barczaságnál tovább hatolni a valóságban igen gyöngé, gyülevész hadával, míg a tatár khán és a moldvai vajda hozzá nem csatlakoznak. Időközben a brassóiakkal alkudozott, úgy látszik nem egyéb okból, mint hogy a török szokás szerint pénzt és ajándékot csikarjon ki tőlök. Ürügyül használta fel erre azon körülményt, hogy a bíró és a tanács nem fejtettek ki elég buzgóságot a török érdekében s vonakodtak az első felszólításra a fejedelemtől nyíltan elszakadni. A szász krónikások, nevezetesen Hegyes senator¹⁾ Horváth Györgyöt vádolják azzal, hogy a bírót és a tanácsot a basa előtt befeketítette s épügy, mint előbb Giczyt, árulónak kiáltották ki. Nem lehetetlen, hogy Horváth György csakugyan ily irányban működött, azonban a tanács ingadozó magatartása elég ürügyet nyújtott a basának, hogy pénzvágját kielégítse, s ha mégis személyt keresünk, ki a basát a tanács ellen felingerelte, akkor is valószínűbbnek látszik, hogy a Benkner keze működött a dologban. Horváth tulajdonképpen csak a Benkner megbízottja volt s magok a szász krónikások dicsekednek azzal, hogy Benkner hozta be a törököt. Magyar Ogli levelei világosan mutatják, minő bizalmas viszonyban állott a brassói senator a törökkel s Benkner felhasználta ezt arra, hogy a basát a brassói ügyekről informálva, ellenfelein, nevezetesen a bírón boszut álljon.

Szeptember 3-kán Magyar Ogli Benknert Huszaim csausz kíséretében visszaküldötte a városba azon izenettel, hogy a bíróval és a legelőkelőbb tanácsosokkal kíván beszélni, tehát jöjjenek ki hozzá. De a bírónak az előzmények után épenséggel nem volt kedve a török táborba menni és a tanács a basa kívánságát visszautasította azon különös indokolással, hogy a város törvényeivel ellenkezik a bírót a városból kibocsátani. Kétségtelen, hogy a tanács e bizalmatlansága a gyanút a basa lelkében még jobban megerősítette a tanács kétszínű politikája iránt; s talán magok a bíró és a tanácsosok is sejtették ezt, mert régi szokás szerint ajándékokkal akarták elsimítani a dolgot és a gyanút eloszlatni. Greissing János, Schramm György és Benkner János senatorokat három más előkelő polgárral a táborba küldötték a basának, a vajdának és egy pár kiválóbb török tisztnek szánt ajándékokkal²⁾. A basa szívesen fogadta

¹⁾ I. h. 291

²⁾ Hegyes i. h. 289 felsorolja az ajándékokat, de mivel előadása nem

a követeket és általok egy köszönő iratot állíttatott ki Nazuf nagyvezérhez, természetesen saját érdemeinek hízegő felemlítésével. Ezután kijelentette további kívánságait, melyek abból állottak, hogy néhány senator kísérje őt a hadjáraton és a város szolgáltasson neki ágyúkat, löport és golyót.¹⁾

Mivel a tanács e kívánságok teljesítésével nem sietett, a basa Prázmárt elhagyva, hadsergével, melyhez időközben tatár csapatok is csatlakoztak, a város közelében ütött tábor. Szeptember 7-kén reggel Radul vajdával és főbb tisztjeivel bebocsáttatást kért a városba s miután kérését megtagadták a falak előtt Greissing Cyrill kertjének nyári lakában telepedett le és a bírót magához hivatta. Drauth most hajlandó lett volna engedelmeskedni; de a tanács, noha a basa saját fiát ajánlotta fel kezesül, nem bocsátotta ki és Greissing János, Knez Lukács és Forgáts Mihály senatorokat küldötte ki, hogy a bíró meg nem jelenését a már említett okkal kimentésék. A basa – miután kíséretével a város által kiküldött reggelt elfogyasztotta,²⁾ távozott, de ismételte előbbi követeléseit azon hoz-

egészen egyez a városgazdai számadással; ez utóbbiból ide iktatom az erre vonatkozó adatokat:

Dem Bassa ein Wäschbecken sampt der Gisskann 324 fl. 75 dn.

Dem Raduly Wajda ein Becher 70 fl.

Des Bassa seinem Sohn ein Nürnberger becher (érték hij.)

Des Bassa seinem Kihaja ein becher 55 fl.

Dem Ichtar Chauss einen becher 34 fl.

¹⁾ Hegyes i. h. 289. l.

²⁾ Talán nem lesz érdektelen ha közlöm a Stadthannenrechnung ide vonatkozó szakaszát:

7. Sept. Kompt der Bassa und Radul Wajda mit vielem Gesind in dem Cyrill Greissing seinem Garten liess ich ihnen einen frühmal zu richten wie folgt: förren 2 fl. 80 dn. gesalzen förren 30 dn. 3 Hennen zu dn. 44 — 3 fl. 54 dn.

4 ächtel Essig zu 20 dn. — 80 dn. honnig 42 dn.

Holtz 10 dn. Zwiebel, Knoblauch, Pettersilie 10 dn.

$\frac{1}{4}$ ächtel butter 15 dn. Wein 3 ächtel 30 dn.

Prandtwein $2\frac{1}{2}$ ächtel zu 60 dn. 1 fl. 50.

54 brod zu 4 dn. 2 fl. 72 dn.

31 ächtel meli zu 12 dn. 3 fl. 72 dn.

hämmelfeisch 1 fl. 22 dn. birnen, pilzen, nuss 16 dn.

12 Semel Stritzel und 5 Kuchen.

zátevéssel, hogy a városi darabontok is rendelkezésére bocsáttassanak. Másnap a kis és a nagy tanács tárgyalás alá vette a basa követeléseit s hosszas tanácskozás után abban állapodtak meg, hogy kezesek gyanánt elküldik a török táborba Benkner Jánost, Hegyes Andrást és Loy Simont; de a többi követeléseket nem teljesítik. A választ ily értelemben Forgáts senator vitte meg a török vezérnek.

A basa haragra gyűlt a város ellenszegülése miatt, de mérsékelte magát s addig is, míg a birón és társain boszúját tölthetné, a kezesek elküldését sürgette. A Konstantinápolyból érkezett hírek türelemre intették. Báthory portai követeinek sikerült még egy végső fordulatot idézni elő urok javára. Negroni császári követ közbenjárására a nagyvezér az utolsó pillanatban kísérletet tett Báthoryval kiegyezni s augusztus közepéi utasította Szkender basát és Magyar Oglit, hogy ha még nem mentek be az országba, várakozzanak, míg Ibrahim bég a porta utolsó feltételeit a fejedelemmel közli. Szept. 11-én érkezett a követ a nagyvezér parancsából Magyar Ogli táborába s a basa a fejedelemnek addig fogva tartott követét Szalánczyt azonnal szabadon bocsátotta. E hír a brassóiakat újabb aggodalommal töltötte el; s bizonytalanságuk a jövő iránt még növekedett. Bármily kevésbé rokonszenveztek a török szabadítókkal, a gondolat, hogy Báthory még kibékülhet a portával, rémületbe ejtette őket és midőn szeptember 12-én István moldvai vajda is hadaival megérkezett, a tanács, hogy a basát kiengesztelje, ezt, a moldvai vajdát, Huszaim csauszt és Beraam agát újra ajándékokkal tisztelte meg.¹⁾ De ezzel csak azt érte el, hogy a basa vérszemet kapva, még többet követelt. Azon indokolással, hogy a biró és a tanács egy része a császár ügye iránt árulók, követelte Drauth János biró és hat senator kiadatását; vagy pedig fizessen a város váltságképpen 70,000 frtot. Ellenkező esetben személyesen fog a városba menni és elégtételt venni. A tanács elrémült. A polgárság, mely a tanács habozó politikáját nem helyeselte, már is ingerült volt, s bizonyára inkább kiadta volna a senator urakat a biróval együtt, mintsem 70,000 frtot fizessen. Nem is merték a basa követelését a polgárokkal tudatni, hanem kéz alatt mindent elkövettek, hogy a basát követelésének lezállítására birják. Megajándékozták Benkner Jánost, Horváth Györgyöt

¹⁾ Stadthannenrechnungen 1613. szept. 12., 13.

és a basa fiát, hogy a basánál közbenjárjanak ¹⁾ s végre hosszas kérés és könyörgés után Magyar Ogli követelését csakugyan 6000 frtra szállította le. Ez összeg fejében — de jóval kisebb értékben — a bírós és a kijelölt senatorok arany és ezüst műveket küldöttek a basának. ²⁾

Pár nappal később a török tábor a város elől Vidombák felé távozott s miután szeptember 25-én Shahin Giraj tatár szultán is megérkezett és a portától a Báthoryval hasztalanul folytatott alkudozások után, az előnyomulásra újabb parancs érkezett, a Barczaság végre megszabadult kellemetlen vendégeitől. Szeptember 26-án Magyar Ogli elhagyta a Barczaságot s Szkender basa utasítása szerint Fogaras vidékén keresztül rabolva és égetve Szeben felé nyomult; s elvágta Báthori visszavonulási útját Szeben felé. Ezzel a hadjárat sorsa el volt döntve. Báthory csekély haderejével ütközetbe sem bocsátkozott. Kolozsvár felé visszavonult s az erdélyi határon hadsergét szétbocsátva, Nagy-Váradra huzódott, hol kevéssel később okt. 27-én orgyilkosok izgatott életének s nagy reményekkel kezdett és keserű csalódásokkal járó uralkodásának véget vetettek.

Brassó nehéz napjai leteltek: Erdély fejedelmi székét Bethlen Gábor foglalta el.

MIKA SÁNDOR.

¹⁾ Benkner 33 aranyat, Horváth György 50 frtot, a basa fia 80 frt értékű nyerget kaptak, hogy közbenjárjanak. Stadthannenrechnungen. 1613. szeptember.

²⁾ Hegyes i. h. 285. Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum 170. l.